

Фалеристичні пам'ятки української діаспори США та Канади першої половини ХХ століття

Степан Пахолко (Львів)
Олександр Мельник (Київ)

Минуло понад 125 років з того часу як на американській землі була створена перша українська організація, побудована перша українська церква, закладений перший український цвинтар...

Незважаючи на більш ніж невідрадли обставини життя та побуту перших українців-емігрантів у США та Канаді, український греко-католицький священник отець Іван Волянський вже 18 січня 1885 р. заснував у місті Шананадоа (штат Пенсільванія), перше українське Братство св. Михайла (рис. 1). Протягом наступних років засновано ще кілька подібних організацій: Братство св. Стефана (рис. 2), Братство св. Николая (рис. 3), Братство св. Михайла (рис. 4), Братство св. Кирила та Мефодія в Шамокіні, Олифанті, Мейфілді (всі — штат Пенсільванія), та інших містах, де скупчувались перші українські емігранти. (рис. 5–7). У 1892 р. всі організації об'єдналися та заснували нову організацію: «Соєдіненіє греко-католицьких руських братств» (рис. 8). Очолив це об'єднання угорсько-руський священник Ю. Жаткович.

На конвенції 1893 р. (з'їзд чи конференція, авт.) священник Іван Костанкевич, Теофан Обушкевич та Амврозій Полянський піддали гострій критиці «Соєдіненіє» за його промад'ярську та москвофільську орієнтацію. (рис. 9–11), а також за недоліки в господарській діяльності.

Одразу після конвенції названі священники зібрались в оселі отця Григорія Грушки, який був тоді радником і видавцем газети «Свобода», і спільно вирішили заснувати окремий український, званий тоді ще руським, Народний союз (рис. 12–17). Цікаво, що отець Обушкевич та отець Полянський домагались, щоб у назві було «Русський» (з подвійним «с»), бажаючи притягнути до нової організації «твердих» москвофілів, та отець Грушка, друкуючи статут, одне «с» вилучив.

Перші організаційні збори відбулися 22 лютого 1894 р. у м. Шамокін, яке мало найсвідомішу українську громаду. Так було започатковано повну посвяту і справжнього героїзму роботу «Руського народного союзу», що перетворив і організував

несвідому власного національного коріння масу «греко-католиків», «руснаків», «русських» (з одним і навіть з двома «с») у свідому свого роду і мети спільноту українських поселенців на американській землі.

Тепер Український народний союз (УНС, до 1914 р. Руський Народний Союз — РНС), найстарша і найбільш фінансово забезпечена організація в США (діяльність поширена і на Канаду). УНС займався згуртуванням переселенців-емігрантів, фінансовою допомогою та страхуванням, освітою, будівництвом шкіл, церков. Закладав перші українські цвинтарі. УНС має свій 14-поверховий офіс у Джерсі-Сіті та видавництво «Свобода» (1893).

Керівним органом УНС є конвенції (з'їзди), що збираються кожні чотири роки. Відбулося вже понад 40 конвенцій. Для делегатів конвенцій випускались відзнаки. Авторами виявлено значну кількість таких відзнак. (рис. 18–21).

Після того, як у 1910 р. єпископ С. Ортинський* (рис. 22) пробував перетворити УНС на організацію виключно для греко-католиків, частина відділів УНС утворила «новий союз» (Український робітничий союз) (з 1978 р. «Український братський союз») (рис. 23), а інші в 1912 р. оформилися як Союз українців-католиків «Провидіння» (рис. 24). У 1914 р. створилась ще і «Українська народна поміч», що гуртувала православних українців (рис. 25, 26).

13 конвенція стала переломним етапом діяльності РНС, бо після зміни статуту та зміни назви «Український народний союз» кількість членів союзу відразу зменшилась з 25335 до 11891 чоловік. Та ці зміни сприяли успіхам у фінансовій діяльності, а сам союз став символічною українською «заморською твердинею».

Найголовніші здобутки союзу після реорганізації — це створення просвітницької комісії з широкими повноваженнями у плануванні, введення керівництва усією громадсько-політичною роботою, організація Американської «Просвіти», початок створення читалень, видавання книжок (вперше видано «Історію України» Рафаловича англійською мовою), початок

організації українських шкіл залучення українців до американської політики, творення різноманітних громадсько-політичних організацій — парамілітарних, робітничих, допомогових, співочих та ін. (рис. 27–31).

Український народний союз сприяв організації втечі Мирослава Січинського з тюрми. У вересні 1911 р. на XI конвенції УНС організував збір добровільних пожертв для сестри Мирослава — Ірини Січинської у сумі 212 дол. на покупку книг та часописів для М. Січинського. А на XII конвенції у вересні 1912 р. виділив на фонд М. Січинського 500 дол., які були використані для організації втечі, підкупу наглядачів, оплати адвокатських послуг та інших видатків.

Після теракту М. Січинського його сестра Ірина у 1910 р. виїхала до Америки, де організувала акцію збору коштів на визволення Мирослава Січинського з в'язниці. У США українська діаспора випустила мистецьки виконаний медальйон із написом: «Мирослав Січинський в тюрмі» (рис. 32).

У 1914 р. УНС-союзом було урочисто вшановано пам'ять Т. Г. Шевченка та випущено пам'ятні відзнаки (рис. 33, 34), а також проведено акцію протесту проти заборони російським урядом святкування в Україні 100-річчя від дня народження Т. Шевченка. Нота протесту, вислана президенту В. Вільсону, була передана американським послом у Петербурзі царському уряду.

Створений УНС Український народний комітет під проводом отця Петра Понятишина також домігся того, що Конгрес США у 1917 р. схвалив, а президент Вільсон проголосив в Америці «Український день» із збіркову фондів на допомогу Україні. Тоді вперше в урядовому документі США вжито назву «Україна» та випущено спеціальну благодійницьку медаль (рис. 35).

Під час національно-визвольних змагань 1917–1922 рр. Український народний союз організував допомогу

*Ортинський Сотер Степан (1866–1916) — перший єпископ всіх греко-католиків у США. Талановитий проповідник. Розбудовував релігійне, культурне життя американських українців, заснував сиротинець у Філадельфії (1911), вечірні школи, допомогову організацію «Провидіння» (1912). Відзнака випущена з приводу смерті єпископа.

Центральній Раді та ЗУНР, організував різноманітні фонди допомоги голодуючим в Україні, інвалідам, «Рідній школі» та ін. По закінченню Другої світової війни УНС допомагав українським політичним емігрантам в Західній Європі, сприяв побудові пам'ятника Т.Г. Шевченку у Вашингтоні та збору фондів для кафедри українських студій при Гарвардському університеті.

Фалеристичні пам'ятки української діаспори США та Канади першої половини ХХ ст. майже невідомі та не досліджені в Україні. Серед великої кількості відзнак того періоду в Україні вдалося виявити тільки незначну їх кількість. Каталогізація та дослідження відзнак української діаспори США, Канади, а також Англії, Франції, Австралії, Бразилії, Аргентини та інших країн, це справа честі українських дослідників, істориків та колекціонерів-фалеристів з усього світу.

Список літератури

1. О. Дмитрів Нестор. Короткий начерк історії розвою «Руського народного союзу»//Календар Руського народного союзу в Америці, 1914.

2. Пропам'ятна книга видана з нагоди сороколітнього ювілею Українського народного союзу. — Зредагував д-р Лука Мишуга. Накладом Українського народного союзу. —1936. — С. 458.

3. Український народний союз.// Енциклопедія українознавства. Т. 9. — Львів, 2000. — С. 3430.

4. Ортинский Сотер Степан.// Енциклопедія українознавства. Т. 5. — Львів, 1996. С. 1878.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

VOVA 3110
FISHER
FREE